

دو فصل نامه علمی-تخصصی معارف علوم اسلامی و علوم انسانی

سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

صفحات ۱۷ تا ۴۵

سقط جنین از منظر فمینیسم و اسلام^۱

سیدمحمدحسین چاوشیان^۲

فریده شهیمیری^۳

چکیده

یکی از موضوعات چالش برانگیز در دنیای امروز، مسأله سقط جنین می باشد. برخی از فمینیست ها این پدیده اجتماعی را به طور مطلق پذیرفته و معتقد به آزادی بی قید و شرط آن هستند. در مقابل، بعضی براساس آموزهای دینی، سقط جنین را تحت هیچ شرایطی مجاز نمی دانند. فقهای امامیه در مواردی محدود سقط جنین را جایز می دانند. در این نوشتار پس از تعریف سقط جنین، انواع سقط جنین، سقط جنین در کشورهای جهان مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه دیدگاههای حاکم بر سقط جنین، رویکرد های فمینیستی به سقط جنین بیان و بررسی شده و سرانجام سقط جنین از منظر اسلام؛ دیدگاه اهل سنت و فقهای شیعه مورد ارزیابی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: مادر، سقط جنین، حق بدن، فمینیسم، اسلام.

^۱ - تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۱۵

^۲ - استاد سطوح عالی حوزه علمیه خاوران.

^۳ - طلبه سطح سه حوزه علمیه رفیعه المصطفی

مقدمه

از جمله مسائلی که تاریخچه ای تقریباً طولانی دارد مسئله سقط جنین می باشد، سقط جنین اولین بار، در قانون حمورابی که حدود ۲۳۰۰ سال پیش از میلاد تدوین شده، ذکر شده است و برای آن مجازات تعیین شده است. در ایران قدیم، تجویز داروهای سقط آور جریمه داشته و گناهی نابخشودنی است، در یونان باستان، بقراط، یک پزشک معروف یونانی سقط جنین را در مورد جنین زنده جایز نمی داند و رومی ها نیز برای سقط جنین مجازات های سخت قائل بودند.

بتدریج با ظهور ادیان توحیدی سقط جنین منع شده، برای نمونه، در دین یهود، در تورات، اشاره ای به سقط جنین نشده است ولی در تلمود، دومین کتاب شریعت یهود، از ممنوعیت سقط جنین سخن گفته شده است. در کلیسای کاتولیک، جنین از همان لحظه انعقاد نطفه، انسان کامل دانسته می شود و همانند سایر انسان ها حق حیات دارد. از این رو، هرگونه اقدام جهت سقط جنین، نکوهش شده و گناه محسوب می شود.

سقط جنین، یکی از نمونه های بارز بحران های جوامع امروزی می باشد، به عنوان نمونه کشورهای مختلف جهان با این پدیده برخوردی متفاوتی می شود. برای سقط جنین عمدی در کشورهای مختلف براساس فرهنگ، مذهب و قوانین حاکم بر جامعه نظرات متفاوت و متنوع می باشد، از این رو سقط جنین به عنوان یک مسأله پزشکی، حقوقی و فرهنگی است که از این جنبه ها قابل بررسی است.

فمینیست ها از جمله افرادی هستند که در این حوزه بحث های زیادی را مطرح کرده اند. آزادی سقط جنین و قانونی کردن آن، همواره از بحث های مطرح توسط فمینیست ها در سطح جامعه بوده است، آنان مادر را برای سقط جنین تام الاختیار دانسته و معتقدند لازم نیست که مادر برای سقط جنین به هیچ قانون یا دلیل موجهی پایند باشد.

دیدگاه اسلام، در حرمت سقط جنین، در موردی که جنین دارای حیات انسانی است بین شیعه و سنی اختلاف نظری وجود ندارد. در مورد جنین فاقد روح و زندگی انسان، دانشمندان اهل سنت نیز نظریاتی دارند. جمعی آن را جایز می دانند اما فقهای شیعه آن را حرام می دانند، البته این حکم استثنائاتی نیز دارد.

در این میان، این نوشتار به دنبال مقایسه‌ی میان دو مکتب فمینیسم و اسلام در خصوص آزادی و یا عدم آزادی سقط جنین و دلایل هر دو مکتب است. بنابراین سوال اساسی این تحقیق عبارت است از اینکه چه تفاوتی میان رویکرد اسلام و رویکرد فمینیسم در رابطه با موضوع سقط جنین وجود دارد؟

محقق در رابطه با موضوع سقط جنین از منظر فمینیسم و اسلام میان آثار و نوشته‌ها به پژوهشی با این عنوان دست نیافت، اگر چه در زمینه سقط جنین و فمینیسم و اسلام به صورت مستقل تحقیقاتی صورت گرفته است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

از جمله کتب مشاهده شده در این پژوهش:

احکام سقط جنین در فقه اسلامی براساس منابع اهل سنت، شومان، عباس، ترجمه سالم افسری،

رشد جمعیت، تنظیم خانواده و سقط جنین (آراء مبانی فقهی و حقوقی)، طلعتی، محمد.

جریان شناسی فمینیسم اسلامی و رویکرد آن به نظام خانواده، عقدائی، نفیسه،

همچنین در مورد این تحقیق پایان نامه‌ها و مقالاتی به رشته تحریر نیز در آمده است. از جمله پایان نامه و مقالات مشاهده شده در رابطه با این پژوهش عبارت اند از:

پایان نامه

بررسی انتقادی دیدگاه موج دوم فمینیستی درباره سقط جنین از منظر اخلاق اسلامی، کبیری، زینب،

مقالات

افول خانواده در آمریکا و انگلیس، سروریان، سید محمد کمال

بررسی حکم سقط جنین از دیدگاه فقه مذاهب اسلامی، نمازی فر، حسین و همکاران؛

این نوشتار، از نوع بین رشته ایی و مسئله محور بوده و شیوه پردازش اطلاعات به گونه ی توصیفی تحلیلی و تا حدودی کاربردی است.

مبحث اول: کلیات

گفتار اول : سقط جنین در بستر تاریخ

مسئله سقط جنین، از زمان های بسیار دور متداول بوده است. (حکیمی ها، ۱۳۷۴، ص ۴۱) و در عصر حاضر نیز یکی از معضلات بسیاری از کشورها محسوب می شود.

به لحاظ تاریخی، قانون حمورابی که حدود ۲۳۰۰ سال پیش از میلاد تدوین شده از سقط جنین نام برده و برای آن مجازات تعیین کرده است. در ایران قدیم نیز قوانین مدون پزشکی وجود داشته و تجویز داروهای سقط آور جریمه داشته و به هر صورت گناهی نابخشودنی محسوب می شده است. در یونان باستان نیز، سقراط، ارسطو، پلاتینوس و... از روش های سقط جنین یا از بحث آن برای محدود کردن جمعیت سخن به میان آورده اند. بقراط، پزشک معروف یونانی نیز سقط جنین عمدی را در مورد جنین زنده جایز نمی داند. رومی ها نیز برای سقط جنین مجازات های سخت قائل بودند. (طلعتی، ۱۳۸۳، صص ۲۶۳-۲۶۴)

بتدریج با ظهور ادیان توحیدی نیز سقط جنین منع گردیده و برای حفظ و حمایت از جنین مقرراتی پیش بینی شده است. از جمله در کتاب مقدس، ضربه وارده بر زن حامله که موجب سقط جنین شود، مورد بحث قرار گرفته و برای جرم، مجازات پرداخت فدیة نامحدود به شوهر زن مقرر شده است. (نودری فردوسی، ۱۳۸۴، ص ۳) دین مقدس اسلام هم اساساً با سقط جنین مخالف است. غالباً پزشکان مسلمان مانند: زکریای رازی، ابن عباس، ابن سینا و ابن بیطار این کار را تنها در مواردی محدودی مانند به خطر افتادن جان مادر بر اثر بارداری جایز می شمردند. (طلعتی، ۱۳۸۳، ص ۲۶۴)

در عصر حاضر، تا قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم سقط جنین در کشورهای دنیا مطرود و غیر قانونی بود. در نخستین سال های دهه ۱۹۵۰، آزاد سازی سقط جنین در بسیاری از کشورهای اروپایی مورد توجه قرار گرفت. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۸۴) در سال ۱۹۵۶ چنین

پزشک و وکیل که قوانین موجود برای سقط جنین را ناکارآمد دیدند، انجمن مطالعه سقط جنین را در شهر نیویورک پایه گذاری کردند و در نهایت، با اعمال این فشارها، به ویژه از سوی فمینیست ها برای شناسایی حق زنان به جهت کنترل بر عملکردهای جنسی خویش، در سال ۱۹۷۳ قانون تجویز سقط جنین توسط دادگاه عالی آمریکا به تصویب رسید. (بالالی، ۱۳۸۶، ص ۱۶۵) در این دادگاه اعلام شد که جنین از حیث قانونی انسان قلمداد نمی شود، هر چند که عرف آن را انسان در نظر بگیرد. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ۸۵) از آن زمان تا کنون مطالعات نسبتاً زیادی انجام شده است تا اثبات کند که این ادعا چندان درست نیست. (بالالی، ۱۳۸۶، ص ۱۶۵)

گفتار دوم: تعریف سقط جنین

قبل از پرداختن به تعریف سقط جنین و بررسی تعریف آن از منظر فقهی و پزشکی لازم است به معنای لغوی جنین و سقط کردن اشاره کنیم.

معنای لغوی جنین و سقط کردن

واژه " جنین " از نظر لغوی به معنای هرچیز پوشیده و مستور است و به بچه تا زمانی که در شکم مادر است، جنین اطلاق می شود. بنابراین محصول حاملگی، را که مبدأ آن استقرار نطفه در رحم و انتهای آن لحظه ما قبل ولادت است، به دلیل اینکه به وسیله " زهدان " مادر پوشیده شده است جنین نامیده اند. (همان، ص ۱۶۲)

"سقط کردن یا سقط جنین " نیز در معنای لغوی به « بچه انداختن یا بچه افکندن پیش از زمان » یا « بچه ناتمام از شکم افتاده » اطلاق می شود. بنابراین خروج بچه را پیش از موعد مقرر و ناقص و ناتمام بودن آن را " سقط جنین " گویند. (طلعتی، ۱۳۸۳، ص ۲۶۶)

در زبان عربی « سقط » به معنای بر زمین افتاد (البستانی، ۱۳۷۴، ص ۲۴۸) و از آن با عناوین « اجهاض»، « اسقاط»، « القا»، « طرح» و « املاص» نام می برند. (طلعتی، ۱۳۸۳، ص ۲۶۶) معادل انگلیسی آن « Abortion» می باشد (قدیمی، ۱۳۸۹، ص ۲) و تقریباً معانی مشابه به معنای فارسی را اراده می کنند؛ جز آنکه در زبان عربی، به ویژه در اصطلاحات متأخر، به حسب

سنّ جنین تفاوتی در نام گذاری مشاهده می شود. به این معنا که کلمه « اجهاض » بر « خروج جنین قبل از ماه چهارم » و کلمه « اسقاط » بر « افکندن جنین میان ماه چهارم و هفتم » اطلاق می شود؛ لذا کلمه اجهاض، بر سقط جنین خود به خودی و کلمه اسقاط بر سقط جنین به واسطه شخص دیگر اطلاق می شود. (طلعتی، ۱۳۸۳، ص ۲۶۶)

معانی اصطلاحی سقط جنین

سقط جنین به ختم بارداری قبل از این که جنین توانایی زندگی در خارج از رحم مادر را یافته باشد، اطلاق می گردد. (فتح نژاد کاظمی و همکاران ۱۳۹۶، ص ۷۷) و از دیدگاهی دیگر یعنی انداختن جنین بدون اینکه دوره حیات او در شکم مادر به اتمام رسیده باشد. (قماش، ۱۳۸۴، ص ۳۷۶) برخی دیگر نیز ویژگی هایی برای سقط جنین مطرح می کنند که عبارت اند از : « نخست، اثبات منشأ انسان بودن حمل، دوم، زنده بودن آن اعم از آن سالم یا بیمار باشد، ولی قابلیت ادامه حیات جنینی را داشته باشد، سوم، از بین رفتن جنین اعم از این بر اثر بیماری و یا اقدام عامل، خارج از وجود زن حامله باشد، چهارم، از بین رفتن جنین اعم است از آن که در رحم واقع شده یا پس از خروج و به علت فقدان قابلیت زیستن مستقل، پنجم، خروج یا اخراج جنین از رحم مادر، لازم برای تحقق سقط نیست، لذا سلب حیات از او کافی به مقصود است. » (فلاح نژاد، ۱۳۹۲، ص ۹۴)

تعریف فقهی سقط جنین

سقط جنین در میان فقها به معنای افتادن جنین از درون رحم زن است. این اصطلاح عام بوده و شامل جنین دختر و یا پسر و جنین پس از دمیده شدن روح و پیش از آن می شود. (نوذری فردوسی، ۱۳۸۴، ص ۵) بنابراین " سقط جنین " در اصطلاح فقها عبارت از افکندن یا خارج کردن عمدی جنین از درون رحم مادر و در نتیجه سقط، پایان دادن به حاملگی قبل از موعد طبیعی می باشد. (بالالی، ۱۳۸۶، ص ۱۶۲) خواه قبل از ولوج روح یا بعد از آن باشد و خواه بر اثر جنایت بر یکی یا بر هر دو باشد. بر همین اساس در فقه، به جای سقط جنین، از تعبیر اسقاط جنین یا حمل استفاده می شود. (نوذری فردوسی، ۱۳۸۴، صص ۵-۶)

تعریف پزشکی سقط جنین

در پزشکی قانونی خروج عمدی یا خود به خودی جنین را قبل از آنکه قادر به زندگی در خارج از رحم باشد، "سقط جنین" گویند. معمولاً اگر جنین قبل از ۲۰ هفتگی از رحم خارج شود، قابلیت حیات در بیرون رحم را نخواهد داشت. (گودرزی و کیانی، ۱۳۹۲، ص ۳۷۲)

گفتار سوم: انواع سقط جنین

سقط جنین بر چهار نوع است:

۱. سقط جنین بر اثر «عارضه طبیعی» است که طی آن جنین بنا به دلایل ارثی، ژنتیکی، خونی یا به علت عوارض ساختاری خود جنین یا رحم مادر، قادر به ادامه حیات جنین نبوده، در رحم از بین می رود یا زودتر از موعد حمل از رحم خارج شده، قادر به حیات طبیعی نمی شود.

۲. سقط جنین «درمانی یا طبی» است؛ یعنی به دلایل ابتلای مادر یا جنین به بیماری، ادامه بارداری به صلاح نیست. تشخیص این بیماری بر عهده کارشناس است و حسب مورد ممکن است بیماری برای مادر مهلک یا رنج آور باشد؛ یا بدون ایجاد خطری برای مادر، ادامه بارداری یا حیات جنین را پس از تولد غیر ممکن سازد.

۳. سقط جنین «جنایی» است که ممکن است از سوی مادر، پدر یا شخص ثالثی اعم از طبیب، ماما و ... با سوء نیت و به صورت عمدی تحقق یابد. (عباسی کلیمانی، ۱۳۷۹، ص ۳) و همینطور هنگامی که سقط بدون استفاده از عوامل طبی یا مکانیکی رخ می دهد به آن سقط خودبخودی و در صورتی که باروش های طبی یا جراحی باشد به آن سقط القایی یا عمدی گفته می شود. (ظفرقندی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۶۸)

۴. در نهایت؛ سقط جنین «غیر عمدی» است که بر اثر حوادث رانندگی یا سوانح غیر قابل پیش بینی بدون سوء نیت نتیجه سقط را به دنبال دارد. (عباسی کلیمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۳)

مبحث دوم: قوانین سقط جنین در کشورهای جهان

در میان کشورهای مختلف جهان، نگرش‌ها و قانون‌های متفاوتی در این مورد وجود دارد. در برخی کشورها این مسئله کاملاً آزاد است. در مقابل، برخی کشورها مطلقاً (به جز در موارد بسیار محدود) آن را منع می‌کنند. در میان این دو دسته، کشورهایی هستند که از آزادی نسبی سقط جنین حمایت می‌کنند. این کشورها، قوانین مربوط به آن را با توجه به انگیزه‌های اجتماعی یا پزشکی و بهداشتی تنظیم نموده‌اند. البته قوانین هر یک از کشورها و نیاز سیاست‌های اجرایی آن قوانین، در کشورهای مختلف با یکدیگر تفاوت‌های زیادی دارند. (طلعتی، ۱۳۸۳، صص ۲۶۶-۲۶۷)

الف) کشورهای اروپایی

۱. ایتالیا

قانون کیفری سال ۱۹۳۱ مجازات سنگینی از جمله ۲ تا ۵ سال زندان، برای کسی که اقدام به سقط کند یا همکاری در سقط داشته باشد، و یک تا ۴ سال زندانی برای زنانی که خود اقدام به سقط جنین می‌کردند در نظر می‌گرفت. علیرغم سخت‌گیری‌های شدید، در سال‌های اولیه دهه ۷۰، روزی ۱۰ سقط غیر قانونی در ایتالیا انجام می‌شد. تا سال ۱۹۷۰ تحت هر شرایطی سقط به عنوان جرم و عملی ضد نژادی در نظر گرفته می‌شد. در سال ۱۹۷۸ سقط در سه ماهه اول بارداری و تنها در صورتی که سلامت جسمی و روحی مادر در خطر باشد، قانونی اعلام شد و از آن زمان به بعد، خدمات سقط به صورت رایگان ارائه می‌شود. از سال ۱۹۸۱ تا کنون حتی برخی از زنان زیر ۱۸ سال نیز، در صورت اجازه دادگاه می‌توانند جنین خود را به صورت قانونی سقط کنند. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۹۹)

۲. آلمان

در نظام حقوقی آلمان، جمله‌ی یکم از ماده دوم از اصل دوم قانون اساسی، حکومت را موظف می‌نماید برای حراست از جان و جسم انسان تدابیر لازم را اتخاذ کند. حکومت وظیفه دارد از تعرض به جان و اصل خدشه‌ناپذیری جسم شهروند از سوی فردی ثالث پیش‌گیری و از آن‌ها

حفاظت کند. این امر در مورد مادران نیز اساساً معتبر است. به این دلیل، از نگاه قضات دادگاه عالی حراست از قانون اساسی، سقط جنین برای تمام دوران بارداری غیر قانونی و عملی ناهق است، زیرا حق زندگی جنین نباید در اختیار تصمیم خودسرانه ی مادر گذاشته شود. در نتیجه، حکومت موظف به دخالت است و باید قواعد و قوانین حقوقی ضروری برای حراست درخور و مناسب از جان و جسم انسان موجود در شکم مادر را تنظیم و تدوین کند. این قوانین حتی می توانند برای مجازات کسانی باشند که اساساً در سقط جنین مشارکت داشته اند. اما قانون باید به این واقعیت نیز توجه نماید که تحت تأثیر شرایط استثنائی و پیش شرط هایی ویژه و معین نمی توان از مادر خواست بچه را تا تولد در رحم نگه دارد. (گودولاگویتیر، ماتیباس متسنر، ۲۰۱۷، ص ۱۰۷)

۳. فرانسه

در این کشور در سال ۲۰۰۱، سن حاملگی مجاز برای سقط جنین در صورت عصر و حرج مادر، از ۱۲ هفته به بعد به ۱۴ هفته تمدید شد و در صورت احتمال وجود بیماری غیر قابل درمان جنین بدون محدودیت مجاز می باشد. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۰۱)

۴. کانادا

هیچ منع قانونی برای سقط جنین دیده نمی شود. (فلاح نژاد، ۱۳۹۲، ص ۸۸) گاردنر نیز بر این باور است که طبق قوانین کانادا دختر برای سواخ کردن گوش خود از به اجازه والدین نیاز دارد، اما می تواند بدون آگاهی آنها سقط جنین کند. (عنایت و مردانی، ۱۳۹۱، ص ۱۳۳)

۵. آمریکا

در ایالات متحده برپایه برآوردهای سال ۱۹۹۶، ۳۵ درصد بارداری های دوشیزگان ۱۹-۱۵ با سقط جنین پایان می یابد. هر سال حدود یک میلیون دختر زیر بیست سال در ایالات متحده باردار می شوند. ۵۵ درصد این حاملگی ها به تولد نوزاد می انجامد، ۳۱ درصد به سقط جنین عمدی منجر می گردد و ۱۴ درصد نیز به سقط جنین ناخواسته می انجامد. (سروریان، ۱۳۸۸، ص ۱۴)

۶. سوئد

خواهان سقط جنین باید از اتباع و با دراندگان اقامت سوئد باشند و اگر زن، بیگانه و غیر مقیم باشد، باید به هیأت مدیره سازمان تأمین و خدمات اجتماعی مراجعه کند، قاعده این است که تا هجدهمین هفته حاملگی، سقط جنین آزاد است. (واحدی، ۱۳۸۶، ص ۶۵)

۷. انگلستان

در انگلستان براساس قانون ۱۹۶۷، سقط جنین به منظور انجام برخی مداخلات درمانی الزام برای نجات مادر و پیشگیری از صدمات جدی بر سلامت روحی و جسمی مادر، برای حفظ سلامت فیزیکی و روانی فرزندان خانواده و همچنین در صورت وجود خطر اساسی برای جنین، مجاز است. به موجب اصلاحاتی که در سال ۱۹۹۰ بر این قانون وارد شد، این شرایط در صورتی به صدور مجوز سقط می انجامد که سن جنین متجاوز از ۲۴ هفته نباشد. در انگلستان حزب دموکرات لیبرال و کارگر اصولاً احزاب حامی حق انتخاب برای مادر هستند. (ر،ک: جعفرزاده، ۱۳۸۲، صص ۶۴-۱۰۹)

ب) کشورهای آفریقایی

قبل از سال ۱۹۹۷، در آفریقای جنوبی، سقط قانونی تنها در صورت مخاطره شدید حاملگی مادر و جنین، تجاوز به عنف و زنا با محارم و با تأیید دو پزشک صورت می گرفت. با تغییر قانون، شرایط سخت اجتماعی و اقتصادی نیز به این موارد اضافه شد. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۹۶)

امروزه میزان سالانه سقط القایی در آفریقا بین سال های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸، از ۵/۶ به ۶/۴ میلیون افزایش یافته است و اغلب آن (۲/۵ میلیون) در شرق آفریقا و کمترین میزان آن در جنوب آفریقا اتفاق افتاده است. از ۶/۴ میلیون سقط القایی، تنها ۳ درصد آن ایمن بوده است. در اوگاندا، ۲۳ درصد از زنان برای انجام سقط جنین به پزشکان سنتی مراجعه می کنند که بسیاری از آن ها از تکنیک های بهداشتی و غیر ایمن استفاده می کنند. در کشور بوركینافاسو، شواهد حاکی از آن است که در ۴۲ درصد از موارد، ارائه دهندگان غیر ماهر مبادرت به انجام سقط جنین می کنند و

در ۲۳ درصد توسط خود فرد انجام می شود. در نیجریه تفاوت های بسیاری در میزان دسترسی به خدمات سقط جنین وجود دارد. برای مثال، یک بررسی ملی در سال ۲۰۰۲ نشان داد که تقریباً ۶ نفر از هر ۱۰ زن ثروتمند در مقابل ۳ نفر از هر ۱۰ نفر زن فقیر به خدمات سقط جنین دسترسی داشته اند. براساس گزارش سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۱۳، در این منطقه تمام کشورها به جز سودان در موارد حفظ جان مادر و و کشورهای آفریقایی جنوبی و تونس در تمام زمینه ها مجوز سقط دارند و میزان سقط در تونس و آفریقای جنوبی به ترتیب ۵/۵ و ۵/۷ در هزار بوده است. در این منطقه بیشترین میزان مرگ و میر مادران مربوط به کشور چاد، ۱۱۰۰ مورد به ازای صد هزار تولد زنده و کم ترین آن مربوط به تونس، ۵۶ مورد به ازای صد هزار تولد زنده می باشد. در این منطقه اکثر کشورها بجز لیبی از حمایت های مستقیم و غیر مستقیم برنامه های تنظیم خانواده برخوردارند. (فتح نژاد کاظمی و همکاران، ۱۳۹۶، صص ۸۴-۸۵)

ج) کشورهای آسیایی

۱. چین و ژاپن

در کشورهایی مانند چین که با مشکلات رشد جمعیت دسته به گریبان هستند و عمده سیاست های دولت در جهت مبارزه با تراکم جمعیت می باشد، سقط جنین به طور کلی آزاد می باشد. در ژاپن نیز با توجه به علل اجتماعی و اقتصادی قائل به آزادی سقط جنین شده اند مشروط بر اینکه توسط افراد متخصص و در بیمارستان های مجاز مقرر شده صورت گیرد. (مهاجرین، ۱۳۸۷، صص ۱۴۹)

۲. استرالیا

قوانین جزایی برخی ایالات استرالیا به صورت مطلق سقط جنین را غیر قانونی اعلام کرده است. هنوز براساس قانون جزای سال ۱۹۰۰ سقط جنین در ایالت مرکزی استرالیا جرم محسوب می شود و مرتکب آن ممکن است به ۱۰ سال زندان محکوم شود. قانون مجازات ایالت استرالیا غربی، حبس ابد را برای از بین بردن جنین کاملی که در حال تولد می باشد، در نظر گرفته است. با این وجود حتی در ایالاتی که سقط جنین در آن ها جرم محسوب می شود، براساس قوانین بهداشتی به منظور نجات مادر و با تصویب کمیسیون های پزشکی سقط جنین انجام پذیر است.

در جایی که مادران متقاضی سقط جنین در یک ایالت با محدودیت مواجه می شوند به نزدیکترین ایالت همجوار مسافرت می نمایند که البته این سفرهای تحمیلی و مخارج متحمله تأمل برانگیز می باشد. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۹۱)

۳. هند

از سال ۱۹۷۱ که در هند سقط جنین قانونی شده است، بیش تر سقط جنین های داوطلبانه در صورت دختر بودن جنین انجام شده است. کمیته ی فدراسیون هند، متشکل از قابله ها و متخصصان زنان اعلام کرده است که از هر هشت هزار مورد سقط جنین که سالانه در بمبئی صورت می گیرد، ۷۹۸۰ مورد آن به دلیل دختر بودن جنین است. به این ترتیب بدیهی است که تناسب جنسیت به سوی جنس مرد گرایش پیدا کرده است. شماری از ایالات هند کوشیدند، جلوی سوء استفاده از سقط جنین را بگیرند و تعیین جنسیت با هدف سقط جنین را ممنوع اعلام کردند، اما تنها موفقیتی که حاصل شد این که پزشکانی که به دستگاه های آزمایش آب مایع جنین و سونوگرافی مجهز بودند، در نهان مشغول کار شدند و بر دستمزد های خود افزودند، به گفته این پزشک، بدون درآمدزایی که از تجارت سقط جنین حاصل می شود، هیچ پزشک زانی در هند نمی تواند به زندگی خود ادامه دهد. دکتر مانونمانی کشتن کودکان را گناه نمی داند و می گوید: «در قضیه ی سقط جنین نیاز و ناچاری مطرح است» (سعید، ۱۳۷۷، ص ۱۸ و ص ۲۱)

۴. فیلیپین

از زمانی که کلسیای کاتولیک شدیداً با استفاده از ابزار مصنوعی در تنظیم خانواده مخالفت آشکار نمود، بحران سقط جنین در جوامع کاتولیک بالا گرفت. بنا بر ادعای مطبوعات موج عظیم سقط جنین که در سالها ی اخیر سواحل کشورهای آنگولوساکسون را در نور دیده است فیلیپین را با اکثریت جمعیت کاتولیک آن در بر گرفته و نخستین نغمه های قانونی کردن سقط جنین را، به تعبیر خودشان، در مجامع مختلف مورد بحث و تجزیه و تحلیل قرار داده است. (خاکساری، ۱۳۸۴) میزان سقط القایی در فیلیپین بین ۱۵۵۰۰۰ تا ۷۵۰۰۰۰ سقط در سال متغیر است. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۹۴)

د) کشورهای مسلمان

۱. مالزی

در مالزی، خدمات انجام سقط قانونی در سه ماهه اول و دوم بارداری (قبل از ۲۲ هفته) در دسترس می باشد، اما همگان نسبت به مقررات به وضوح آگاهی ندارند، در نتیجه دستیابی به خدمات سقط و روش های جلوگیری از بارداری با مشکل روبه رو است. مقررات مربوط به سقط، در ماده ۳۱۲ تا ۳۱۴ قانون جزای مالزی ذکر شده است. قبل از سال ۱۹۸۹، بند اصلی ماده ۳۱۲ قانون، اقدام به سقط جنین را (مگر برای نجات جان مادر) جرم می دانست. در آوریل ۱۹۸۹ بند ۳۱۲ قانون سقط درمانی اصلاح شد. طبق قانون اصلاح شده، هر پزشک متخصصی که معتقد باشد ادامه بارداری برای جان مادر یا سلامت روحی یا جسمی او مخاطره آمیز است، اجازه دارد سقط را به صورت قانونی انجام دهد. ماده ۳۱۳ برای مواردی که از مادر رضایت گرفته باشد و ماده ۳۱۴ برای مواردی که سقط جنین به مرگ مادر انجامد، مجازات جدی در نظر گرفته است، اگر سقط بدون رضایت از کسب مادر انجام شود در صورتی که مادر حرکات جنین را احساس می کرده (معمولاً ۱۶ هفته بارداری)، برای مادر و پزشک جریمه نقدی و تا ۷ سال زندان در نظر گرفته می شود و اگر حرکات جنین را احساس نمی کرده است، برای مادر و پزشک جریمه نقدی و تا سه سال زندان در نظر گرفته می شود. در صورت فوت مادر، پزشک به ۱۰ سال زندان محکوم خواهد شد. (همان، ص ۹۳)

۲. مصر

قانون جزایی مصر سقط جنین را در موردی که حاملگی اثبات شده ممنوع کرده اما استفاده از وسایل ضد حاملگی بعد از مقاربت و در دوران قاعدگی در جایی که حاملگی هنوز اثبات نشده را مورد اغماض قرار داده است. ماده ۶۱ این قانون مقرر می دارد، « اگر شخصی برای خطر شدید از خود یا دیگری عملی را انجام دهد مجرم محسوب نمی شود.» این ماده قانونی گاهی اوقات مبنای عدول از قانون ممنوعیت سقط جنین در مورد تهدید جان یا سلامت مادر مورد استناد قرار می گیرد. (احمد نژاد و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۷۱)

۳. پاکستان

براساس گزارش سازمان جهانی بهداشت، ۲ تا ۱۲ درصد مرگ های مادری در پاکستان مربوط به عوارض سقط می باشد. در پاکستان سقط جنین غیر قانونی است. ۸۶ درصد جمعیت پاکستان مسلمان و اهل تسنن هستند و دین اسلام ختم بارداری را فقط تحت شرایط خاص مجاز می داند. قانون پاکستان، سقط را در صورت نواقص جنینی مجاز نمی داند و فقط در صورتی که ادامه بارداری برای حیات مادر مخاطره آمیز باشد، مجاز است (تقدم حیات مادر به حیات جنین). در این کشور تا سال ۱۹۹۰، قانون مجازات عمومی سال ۱۸۶۰ دوره استعماری بریتانیا اجرا می شد. در سال ۱۹۹۱، این قانون طبق قوانین اسلام اصلاح شد. (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۹۴)

۴. عربستان سعودی

در عربستان سعودی طبق مقررات مربوط به انجام حرفه های پزشکی به موجب اصول و قانون پادشاهی شماره ۵ و فتوای شماره ۱۴۰، سقط جنین زمانی مجاز است که زندگی زن در خطر باشد و چنین تصمیمی توسط تیم پزشکی بررسی کنند موضوع انجام می شود. در این مورد حاملگی باید کمتر از ۴ ماه باشد، هر چند حاملگی پیش از ۴ ماه را نیز کمیته پزشکی برای حفظ جان مادر می تواند تجویز کند. پس در عربستان سقط جنین پس از ولوج روح اگر برای حفظ جان مادر و مطابق با نظر شورای پزشکی لازم باشد، جایز است. (عباسی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۱۰۹)

۵. قطر

در قطر به موجب قانون شماره ۱۹۸۳/۲ سقط جنین ممنوع است. اما اگر در حاملگی کمتر از ۴ ماه باشد، سقط جنین در مواردی جایز است: از جمله زمانی که ادامه حاملگی موجب صدمه شدید یا خاص برای سلامتی زن باردار باشد. (همان)

۶. ایران

در ایران سقط جنین در اوضاع و احوال خاصی در اوایل قرن ۲۰ مجاز اعلام شد و قانون ۱۹۷۷ م. سقط جنین را به اعتبار درخواست تجویز کرد. این قانون بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ م. پرچیده شد. در حال حاضر، قانون سقط جنین در ایران طبق قانون مجازات اسلامی

مصوب ۱۹۹۱م. بر مبنای حقوق شیعی قرار دارد که طبق آن سقط جنین ممنوع است اما اصل ضرورت، سقط جنین را در مورد نجات جان مادر مجاز می‌دارد. در سال ۲۰۰۵م. مجلس شورای اسلامی ایران، قانونی را در مورد جواز سقط جنین در مورد نارس بودن جنین و تهدید جان مادر تصویب کرد لیکن این قانون از سوی شورای نگهبان رد شد. (احمد نژاد و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۷۲)

مبحث سوم: دیدگاه‌های حاکم بر سقط جنین

در برخورد با مسئله سقط جنین، اساساً سه دیدگاه، « آرای موافقان، آرای مخالفان، آزادی مطلق» وجود دارد، که هر کدام به نحوی در قوانین و مقررات کشورهای مختلف ظهور و بروز داشته است و هر یک از این دیدگاه‌ها ممکن است از دلایل مختلف اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و دینی در اثبات مدعای خود بهره‌جویند که در ذیل به بررسی آن‌ها می‌پردازیم. (طلعتی، ۱۳۸۳، صص ۳۴۲-۳۴۳)

گفتار اول: آرای موافقان سقط جنین

براساس نظر موافقان سقط جنین، اولاً، شواهدی وجود ندارد که نشان دهد سقط جنین آسیب‌زا تر از تولد یک بچه است؛ ثانیاً، هر زن به طور مشخص بهترین قاضی برای تصمیم‌گیری در مورد خویش می‌باشد.

موافقان سقط جنین با طرح این مسأله که غیر قانونی کردن آن منجر به حذف آن نمی‌شود، یادآور می‌شوند که هر سال حدود ۲۰ میلیون زن در کشورهایی که سقط جنین در آن‌جا غیر قانونی می‌باشد، به این کار مبادرت می‌ورزند، و نرخ‌های سقط جنین در این کشورها، اغلب در مقایسه با جوامعی که در آن‌ها سقط جنین قانونی است، بالاتر می‌باشد. از این رو، غیر قانونی کردن سقط جنین به معنای آن است که بسیاری از زنان، به ویژه آن‌هایی که در آمدشان پایین است، سقط‌های ناسالم و مخفیانه داشته باشند. این زنان اگر عوارضی از سقط جنین داشته باشند، برای دریافت معالجه پزشکی مشکل خواهند داشت و ممکن است توسط مجریان قانون مورد آزار و اذیت قرار گیرند. از این رو، در کشورهایی که سقط جنین غیر قانونی است، بسیاری از

زنان می‌میرند و بسیاری دیگر از سقط‌های ناسالم و غیر بهداشتی آسیب می‌بینند. براساس گزارش سازمان بهداشت جهانی و یونیسف، سقط‌های ناسالم و غیر قانونی در جهان باعث مرگ هزاران نفر در سال و حدود یک زن در هفت دقیقه می‌شود و هزاران تن دیگر هم طور جدی آسیب می‌بینند. (ر.ک، بلالی، ۱۳۸۹، ص ۴)

گفتار دوم: آرای مخالفان سقط جنین

کسانی که مطلقاً با سقط جنین مخالفند یا همان طرفداران حیات، در دفاع از موضع خود بر "حق حیات"، به عنوان یک حق اخلاقی مطلق تکیه می‌کنند. به طور خلاصه، می‌توان گفت استدلال آنها در این مورد چنین است که: هر انسانی حق حیات دارد؛ جنین هم یک انسان است؛ بنابراین، جنین نیز حق حیات داشته و سقط جنین به عنوان تضییع این حق اخلاقاً خطاست. مسئله مهمی که در این جا مطرح است نقطه شروع آغاز حیات در انسان است، خصوصاً با توجه به این امر که مراد از حیات در اینجا، حیات انسان است، نه هر موجود زنده‌ای. (ملا یوسفی، ۱۳۸۸، ص ۱۵۹)

گفتار سوم: آزادی مطلق سقط جنین

این دیدگاه می‌کوشد با تشریح وضعیت سقط جنین در سطح جهان، توجه به نظریات و یافته‌های جرم‌شناسان و ناکارآمدی سیاست‌های ممانعتی بر سر راه آن، آزادی مطلق سقط جنین را ترغیب کند و آن را به صورت قانونی در آورد. (طلعتی، ۱۳۸۳، ص ۳۴۵) آزادی مطلق سقط جنین، شعار مکتب فمینیستی است، چرا که نباید مادر به حاشیه رانده شده و جنین در محور مباحث قرار بگیرد. طرفداران نظریات فمینیستی در این باره می‌گویند، رابطه مادر و جنین نامتناسب بوده و جنین کاملاً وابسته به مادر است. چرا که مادر بدون جنین قادر به زندگی است اما جنین بدون مادر، خیر. آن‌ها معتقدند، زن حق تسلط بر جسم و جان خود را دارد، بنابراین می‌تواند جنین را سقط کند. به عبارت دیگر، جنین تا زمانی که در رحم مادر است، جزئی از مادر به شمار آمده و مادر حق دارد، این جزء را در صورتی که به هر دلیل مزاحم و زائد بداند، به دلخواه خود سقط کند. (ظفر قندی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۶۹)

مبحث چهارم: فمینیسم و سقط جنین

گفتار اول: نقطه نظرات فمینیسم ها در خصوص سقط جنین

الف: سیمون دوبوار

وی معتقد است که، کنترل باروری و سقط جنین قانونی به زنان اجازه خواهد داد که مادر شدن خود را آزادانه به عهده بگیرند. او امکانات کنترل بارداری و سقط جنین را ابزاری برای فرار زنان از مادری می دانست. در واقع آنان با از بین بردن تقدس مادری، اولویت بخشی، به آزادی های فردی زنان « نظیر آزادی تولید مثل و حق تسلط زن بر بدن خویش»، به آزادی سقط جنین رسیدند. او معتقد بود، سقط جنین و بارداری مصنوعی برای زنان اهمیت فروان دارد، زیرا زن می تواند با محدود کردن تعداد بارداری ها، کاملاً عاقلانه و آزادانه، آن ها را جزئی از زندگی خود کند نه این که خود برده آن ها باشد. زن با تسلط بر پیکر خویش می تواند از قسمت اعظم بردگی هایی که به دلیل تولید مثل برای او پدیدار می گردد، رها شود. (آل بویه و همکاران، ۱۳۷۹، صص ۸۹ - ۹۰)

ب: شولامیث فایرستون

بر این نظر است که، بدلیل آنکه تنها زنان باردا می شوند و مشکلات ناشی از آن را تحمل می کنند حقوق باروری و تولید مثل خاصی دارند و بنابراین حق تصمیم گیری سقط جنین مخصوص آنان است و مردان حق دخالت در این قبیل امور را ندارد. (کبیری، ۱۳۹۷، ص ۱)

ج: آلیسون جگر

فمینیست سوسیال نظیر آلیسون جگر، معتقد است که حق سقط جنین تنها یک نیاز فردی نیست بلکه با تمسک به نیازهای اجتماعی زنان نظیر نیاز به تأمین سلامت، رفاه، اقتصاد، اشتغال و ... قابل اثبات است. و برخی دیگر از فمینیست های سوسیال، نظیر مارگارت سنگر و کاترین مک کینون، کیفیت مادری کردن را مهمتر از اصل مادی دانسته و جواز سقط جنین را برای مادرانی که شرایط اجتماعی خوبی ندارد، خواستارند. (همان)

د: سوزان شروین

برای جنین ارزش تبعی و درجه دوم قائل است. به گفته سوزان شروین:

«نقش مادر در بارداری به طور عمده تا حد ظرف جنین فروکاسته می شود و با او چنان گلدان سفالی برخورد می شود که تنها باید درباره سرنوشت گل های موجود در آن تصمیم گرفت نه خود گلدان. به نظر وی تنها داروی نهایی درباره اخلاقی بودن سقط جنین، مادر است و بس. حتی اگر در پایان ماه های بارداری باشد». (ظفرقندی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۶۹)

گفتار دوم: مبانی آزادی سقط جنین از منظر فمینیست

الف: رادیکال

به طور کلی رادیکال فمینیست ها اصل مادری را نمی پذیرند و نقش مادری را منشأ ستم و فرودستی زنان می دانند، به همین دلیل از جواز سقط جنین و حق کنترل باروری به منظور احیای حقوق آزادی بخشی زنان دفاع می کنند. اینان هر گونه اعمال قدرت و کنترل از سوی مردان یا دولت را بر این حق زنان نفی کرده، معتقدند علت ستم به زنان، حاکمیت قدرت مردانه است. (آل بویه و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۹۰)

ب: لیبرال

در تفکر لیبرالیستی غرب بدلیل اصالت فرد و منافع فردی، زنان مالک جسم خویشند و اگر زنان جنین موجود شکم خود را مانع آسایش و رفاه خویش یافتند، می توانند به سادگی او را به قتل برسانند و قانون نیز از چنین زنانی حمایت می کند (آیت الهی، ۱۳۸۱: ج ۳، ص ۱۱۹).

این رویکرد نتیجه انقلاب جنسی است که حدود سه دهه جامعه غربی را متحول نمود. کلیه رفتارهای مربوط به روابط جنسی، خانواده و ... را تغییر داده است. امروزه غرب از دیدگاهی که سقط جنین را فاجعه مجرمانه می دانست به دیدگاهی رسیده که سقط جنین را از موارد حقوق بشر و نشانه افتخار آمیز شخصیت و آزادی زن می داند، در حقیقت سقط جنین به یک انتخاب تبدیل شده و هدف از آن آزادسازی جنسی و هوس است. در نتیجه اهمیت ازدواج و روابط

جنسی در یک حدتفریح تقلیل پیدا کرده و هدف اصلی که همانا ایجاد آرامش و خلق حیات است، به کناری نهاده شده است. (نوذری فردوسی، ۱۳۸۴، صص ۴-۵)

ج: سوسیالیسم

نظریه سقط جنین در فمینیسم سوسیالیستی نیز بر پایه دو اصل قرار دارد: اختیار تن خود را داشتن، و تصمیم گیرنده بودن، چرا که تولید مثل بیشترین تأثیر را بر زنان می گذارد؛ از این رو، آنان حق دارند عاملی را که می تواند بر آینده زندگی آنها تأثیر گذارد، خود انتخاب کرده، درباره اش تصمیم گیری کند. (چراغی، ۱۳۸۷)

د: فمینیسم اسلامی

آزادی سقط جنین از خواسته های فمینیست های اسلامی نیز در چند سال اخیر بوده است؛ اما برخلاف فمینیست های غربی کمتر مشاهده می شود که آنان سقط جنین را در عمومیت خود مثبت تلقی کنند. به نظر می رسد دست کم در دو مورد آزادی سقط جنین مورد نظر آنان بوده است: جنین های ناسالم و ناقص الخلقه که در این مورد اسلام هم بر طبق قاعده اضطرار همین نظر را دارد و جنین های ناشی از روابط نامشروع.

فمینیست های اسلامی در این دو مورد با سقط جنین موافق اند و از آن دفاع می کنند. توجیه آنان این است که فرزندان ناسالم زندگی را برای خود و خانواده بسیار مشقت بار خواهند کرد و لازم است علاوه بر از میان بردن درد و غم خانواده، نوزاد را قبل از آشنا شدن با زندگی غم بار از این غمکده برهانیم. به علاوه هر نوزاد مبتلا به بیماری های خاص هزینه زیادی را بر جامعه تحمیل می کند که می توان از آن پیشگیری کرد. این نگرش ناشی از نگاه مادی گرایانه آنان به زندگی و هدفشان دستیابی به رفاه حداکثری است و با تمسک به این برهان غلط، تفکر سقط جنین نامشروع یا ناقص الخلقه را توجیه می کنند. آنان استفاده از سقط جنین را در موردی که جنین نامشروع باشد نیز صحیح می دانند و در این باره چنین توجیه می کنند:

«درباره جنین های نامشروع هم باید به این واقعیت اجتماعی توجه کرد که فرهنگ جامعه که فرزندان نامشروع را تحمل نمی کند و به مادران آنان نیز به دیده تحقیر می نگرد. از آنجا که

چنین افرادی معمولاً توان بازگشت به دامن خانواده و جامعه را ندارند، به سقط جنین های غیر بهداشتی اقدام می کنند و در این راه گاه خود را با مخاطرات جدی روبه رو می سازند. حال آن که با قانونی کردن سقط جنین در این دو مورد می توان جلوی خطرات زیادی را گرفت» (عقدائی، ۱۳۹۶: صص ۱۲۳-۱۲۴).

مبحث پنجم: سقط جنین از منظر اسلام

گفتار اول: آموزهای اسلامی

در آموزهای اسلامی، هم اصل قرار گرفتن رفاه مادی و هم در اعتبار آزادی به مفهوم غربی تردید وجود دارد. آنچه اسلام بر آن صحنه می گذارد؛ دستیابی به آرامش است. زیرا رفاه مادی در بسیاری از اوقات آرامش انسان را تأمین نمی کند و آزادی به مفهوم غربی، زمینه رشد و تعالی فرد و جامعه را محدود می کند و در چنین فضایی انسان ها از امور ارزشمند حیات بشری غافل و به امور بی ارزش یا کم ارزش مشغول می شوند. برای مثال زنان از دینداری عاطفی که باعث می شود آنان از نقش مادری خود یعنی به دنیا آوردن و پرورش کودکان، بیشترین رضایت را داشته باشند، فاصله گرفته و به سوی این دیدگاه که لازمه شکوفایی استعداد زنان، زندگی آنان برای خود و نه کودکانشان می باشد، سوق داده شوند. (نوذری فردوسی، ۱۳۸۴: صص ۳۲-۳۳)

گفتار دوم: بررسی سقط جنین از دیدگاه فقهی

در حرمت سقط جنین، در موردی که جنین دارای حیات انسانی است بین شیعه و سنی اختلاف نظری وجود ندارد. در مورد جنین فاقد روح و زندگی انسان، دانشمندان اهل سنت نیز نظریاتی دارند. جمعی آن را جایز می دانند اما فقهای شیعه آن را حرام می دانند، البته این حکم استثنائی دارد که در ذیل به آن می پردازیم. (ظفرقندی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۷۱)

اهل سنت و سقط جنین

در فقه اهل سنت در این زمینه دو دیدگاه مطرح گردیده است:

۱. سقط جنین پس از نفخ روح حرام است.

۲. سقط نمودن جنین قبل از نفخ روح در وی اگر چه از دیدگاه شرع جایز نیست، لکن با استناد به رأی و نظر پزشک مبنی بر مخاطره آمیز بودن استمرار بارداری برای مادر، مجاز است. (اخویان و همکارش، ص ۳۸)

الف) سقط جنین قبل از چهار ماهگی

فقها برعکس اتفاق نظر آنان در مورد تحریم سقط جنین پس از نفخ روح و بشمار آوردن آن به عنوان جرم مستلزم مجازات، درباره حکم سقط جنین پیش از نفخ روح دچار اختلافات شدیدی شده اند و آرای گوناگونی حتی در داخل یک مذهب ارائه نموده اند بدین گونه که برخی آن را مطلقاً و برخی دیگر تنها پیش از چهل روز از زمان بارداری و عده ای دیگر تنها در صورت وجود عذر جایز دانسته اند اما در حالت نبود عذر جایز ندانسته اند. اما مانعین سقط جنین، برخی قائل به منع مطلق شده اند و برخی دیگر حکم به کراهت سقط جنین داده اند، که در ذیل به صورت خلاصه به بررسی هر کدام از این آراء می پردازیم: (شومان، افسری، ۱۳۹۴، صص ۸۹-۹۰)

رأی نخست: جواز مطلق

پاره ای از فقها حنفی مذهب، ابن رشد و پاره ای از حنبلی ها برآن هستند که تا هنگامی که روح در جنین دمیده نشده، سقط آن مطلقاً جایز است، بدلیل آنکه تا قبل از دمیده شدن روح انسان زنده به شمار نمی رود. طبق این نظر سقط جنین پیش از چهار ماهگی بدون هیچ عذری مطلقاً جایز است.

رأی دوم: جواز سقط نطفه

بعضی از فقهای شافعی و حنبلی، جواز سقط جنین را تنها شامل نطفه می دانند و معتقدند که سقط جنین تا چهل روزگی مجاز است. لخمی فقیه مالکی، سقط جنین را تا چهل روزگی مباح میدانند و آن را اجازه می دهد. (اسلامی، ۱۳۸۴، ص ۳۳۳)

رأی سوم: جواز سقط مشروط

گروهی از فقهای حنفی و شافعی معتقدند که سقط جنین قبل از نفخ روح یعنی پیش از صد و بیست روز از زمان بارداری و در صورت وجود عذر مقبول جایز است. قائلان به این رأی در مورد نوع عذر مقبول برای انجام سقط جنین اختلاف دارند. فقهای حنفی در تبیین عذر مقبول این مسأله فقهی را ذکر کرده اند که:

«پس از ظهور بارداری شیر زن باردار که داراری کودک شیر خوار است قطع گردد و پدر کودک توان اجاره کردن زنی به منظور شیر دادن به کودک نداشته باشد» (شومان، افسری، ۱۳۹۴، ص ۹۳) او عذر موجهی برای سقط کردن دارد.

لخمی و غزالی حرام بودن نطفه را عذری موجه برای سقط جنین می شمارند. بدین ترتیب، سقط قبل از چهار ماهگی تنها به سبب وجود عذری موجه جایز است. (اسلامی، ۱۳۸۴، ص ۳۳۳)

رأی چهارم: مکروه بودن سقط جنین قبل از نفخ روح

در مذهب مالکی براساس یک رأی سقط جنین قبل از نفخ روح تنها در چهل روز اولیه بارداری مکروه است، حال آنکه براساس رأی فقهای حنفی و شافعی کراهت سقط جنین تا زمان قبل از نفخ روح امتداد دارد. (شومان، افسری، ۱۳۹۴، ص ۹۶)

رأی پنجم: حرمت مطلق

حرمت مطلق از نظر عمده فقهای مالکی، شافعی، ظاهری، سقط جنین حرام است مطلقاً و این حرمت شامل همه مراحل جنینی می گردد. طبق این رأی هیچ عذریح حتی به خطر افتادن جان مادر طبق این رأی هیچ - حتی به خطر افتادن جان مادر- نمی تواند مجوز سقط جنین گردد. بدین ترتیب، در تعارض میان جان مادر و جان جنین هیچ دلیلی در دست نداریم تا جان مادر را بر جان جنین مقدم بداریم. (اسلامی، ۱۳۸۴، ص ۳۳۴)

ب) سقط جنین پس از چهار ماهگی

برخلاف مسئله سقط قبل از چهار ماهگی، در باب سقط پس از چهار ماهگی میان فقهای اهل سنت هیچ اختلاف نظری موجود نیست و همگان حکم به حرمت سقط دادند و اطلاق فتوایی آنان در حدی است که ظاهراً حتی موردی را که جان مادر در خطر باشد فرا می گیرد. (همان)

فقهای شیعه و سقط جنین

الف: حرمت مطلق

اکثر فقهای شیعه با استناد به ذیل معتقدند که سقط جنین به طور مطلق حرام است:

۱. آیات قرآن

آیه مبارکه: « و من یقتل مومنماً معتدماً فجزاؤه جهنم خالد فیها و غضب الله علیه و لعنه و اعدله عذاباً عظیماً» (نساء، ۹۳)

« هرکس انسان مومنی را از روی عمد به قتل برساند، سزای او جهنم است و آنجا همیشه خواهد بود و خشم و لعنت خدا بر او باد و خداوند برای او عذاب بزرگی را فراهم کرده است.»

و همچنین آیه مبارکه: « یا ایها النبی اذا جاءک المؤمنات بیابعنک علی ان لایشرکن بالله شیئاً و لا یسرقن و لا یزنین و لا یقتل اولادهن ...» (ممتحنه، ۱۲)

« ای پیامبر، زنان با ایمان با تو بیعت کردند بر اینکه چیزی را با خداوند شریک نسازند، سرقت نکنند، زنا ننمایند و فرزندان خود را نکشند...»

لذا سقط جنین مطلقاً نامشروع و قتل بشمار می رود. (نمازی فر و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۵۷)

۲. روایات

عن اسحاق بن غار قال: قلت لأبي الحسن (عليه السلام): ألمراه تخاف الحبل فتشرب الدّوا فتلقى ما في بطنها؟ قال: لا، قلت: أنما هو نطفه، فقال: أن أول ما يخلق نطفه، رواه أبو سعيد:

« به امام کاظم (عليه السلام) گفتم زن از بادار شدن می ترسد، دوایی می آشامد و آنچه را که در شکمش دارد بیرون می اندازد (حکمش چیست؟) حضرت فرمودند: خیر، این کار جایز نیست. عمار گوید، عرض کردم: آنچه از شکمش بیرون می اندازد، نطفه است. امام (عليه السلام) فرمودند: آغاز خلقت انسان از نطفه است.» (آیت اللهی، ۱۳۸۱، ج ۳، صص ۱۲۳-۱۲۶)

ابن عبیده می گوید، از امام صادق درباره زن بارداری پرسیدم که دارو مَب نوشد تا جنینش را سقط نماید در حالی که شوهرش از قضیه مطلع نیست و جنین سقط می شود. امام فرمودند در صورتی که استخوان و گوشت بر تن وی روییده است (یعنی خلقت وی کامل شده) باید به شوهرش دیه کامل سقط جنین را پرداخت کند. اما اگر جنین در حین سقط در مرحله علق و مضغه بوده به ترتیب باید ۴۰ و ۶۰ دینار به شوهرش پرداخت کند. سپس به امام (عليه السلام) گفتم: آیا از این دیه به زن ارث می رسد؟ امام فرمودند: خیر، زیرا زن به واسطه اینکه جنین را کشته است، قاتل است و قتل مانع ارث بردن است.

با استناد به این روایات، فقهای امامیه معتقدند: مادری که به سقط مبادرت ورزیده از ارث بردن فرزندش محروم است. همچنین سقط جنین در هر مرحله ایی که باشد از لحاظ اخلاقی و بدلیل پدید آوردن عوارض و لطمات بی شماری برای مادر محکوم به حرمت است. (نمازی فر و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۵۸)

ب: استثناء

باید در نظر داشت حرمت سقط جنین از دیدگاه اکثر فقها یک مسئله مطلق و دائمی نیست (نیکزاد و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۳۲) بلکه ایشان یک استثناء برای حکم کلی خود قائل شده اند و آن هم جایی است که پای جان مادر در میان باشد. (اسلامی، ۱۳۸۴، ص ۳۳۵)

یافته های تحقیق

هدف از این تحقیق، بررسی مقایسه ای دو رویکرد فمینیسم و اسلام در زمینه ی آزادی و یا عدم آزادی سقط جنین بود. یافته های تحقیق نشان داد:

- سقط جنین عمدی در کشورهای مختلف براساس فرهنگ، مذهب و قوانین حاکم بر جامعه نظرات متفاوت و متنوع می باشد. به نحوی که در یک کشور سقط جنین به طور کلی ممنوع و در کشور دیگر جایز است.

- سه دیدگاه حاکم بر سقط جنین اشاره شد. در بحث موافقان سقط جنین به این نکته اشاره کردیم، که آنها بر این نظر بودند که غیر قانونی کردن سقط جنین منجر به حذف آن نمی شود در ادامه به بیان نظرات مخالفان سقط جنین پرداختیم و مطرح کردیم که آنان در دفاع از موضع خود بر " حق حیات"، به عنوان یک حق اخلاقی مطلق تکیه می کنند و استدلال می کنند که هر انسانی حق حیات دارد؛ جنین هم یک انسان است؛ و سقط جنین به عنوان تزییع این حق اخلاقاً خطاست، و سپس بحث از آزادی مطلق سقط جنین به عنوان شعار فمینیست ها مطرح شد و بیان شد که آنان با قبول این پدیده اجتماعی آن را مجاز دانسته و در پی آزادی بی قید و شرط سقط جنین هستند.

- در مقابل، دیدگاه اسلام به سقط جنین مطرح شد و بیان شد که با استناد بر آیات و روایات بین سنی و شیعه در حرمت سقط جنین اختلاف نظری نیست، و شیعیان زمانی که پای جان مادر، در میان باشد آن را مجاز می دانند.

منابع

قرآن کریم.

کتب فارسی

البهستانی، فواد افرام، فرهنگ جدید عربی- فارسی، ترجمه منجدالطلاب، مترجم محمد بندرریگی، نشر انتشارات اسلامی، چ ۲۰، ۱۳۸۶.

آیت اللهی، زهرا، زن و خانواده، تهران، روابط عمومی شورای فرهنگی- اجتماعی زنان، چ اول، ج ۳، ۱۳۸۱.

شومان، عباس، احکام سقط جنین در فقه اسلامی براساس منابع اهل سنت، ترجمه سالم افسری، نشر آراس، چ اول، ۱۳۹۴.

طلعتی، محمد هادی، رشد جمعیت، تنظیم خانواده و سقط جنین (آراء مبانی فقهی و حقوقی)، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، پژوهشکده فقه و حقوق، قم، بوستان کتاب قم، انتشارات دفتر تبلیغات حوزه اسلامی قم، ۱۳۸۳.

عقدائی، نفیسه، جریان شناسی فمینیسم اسلامی و رویکرد آن به نظام خانواده، نظری، چ اول، ۱۳۹۶.

قدیمی، اکرم، واژه نامه مطالعات زنان، نشر دیبایه، ۱۳۸۹.

گودرزی، فرامرز، کیانی، مهرزاد، پزشکی قانونی برای دانشجویان حقوق، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم دانشگاهی (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، چ دهم، ۱۳۹۲.

واحدی، مصطفی، حقوق خانواده در سوئد (اهلیت زناشوئی چهارگانه، روابط همسران، فرزندان، مادر و پدر، فرزند خواندگی، تغییر نام، گسست پیوند، ارث، وصیت، هبه، همراه با فهرست های دو زبانه واژگان ویژه کتاب)، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۶.

نشریات و فصل نامه ها

احمدنژاد، سمیه و همکاران، مروری بر قوانین سقط جنین و بهداشت باروری در منطقه مسلمان نشین خاورمیانه، فصل نامه حقوق پزشکی، سال پنجم، شماره ۱۶، ۱۳۹۰.

اخویان، محمد علی، قربانی، فتح الله، بررسی حکم سقط جنین از دیدگاه فقه مذاهب اسلامی، علمی پژوهشی، طب و تزکیه، دوره ی ۲۰، شماره ۱ و ۲، بی تا.

آل بویه، علیرضا و دیگران، بررسی و نقد استدلال فمینیسم رادیکال از طریق آزادی تولید مثل بر سقط جنین، قم، مجله اخلاق زیستی، دوره هشتم، ش ۲۷، ۱۳۹۷.

بلالی، اسماعیل، فمینیسم و سقط جنین، فمینیسم و خانواده، ۱۳۸۶

پژمان، علی و دیگران، مطالعه تطبیقی قوانین سقط جنین در کشورهای مسلمان، پژوهش های علم و دین، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هشتم، ش ۱، ۱۳۹۶.

جعفرزاده، میر قاسم، سقط جنین در حقوق انگلیس؛ فرآیند قانونی شدن، وضعیت موجود و چشم اندازها، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۳۸، بی تا.

چراغی، اسماعیل، فمینیسم و کارکردهای خانواده، معرفت، ش ۱۳۱، ۱۳۸۷.

حسینی، سید هادی، تحولات قانون سقط جدید استرالیا در آینه روند جهانی، با مروری کوتاه بر قوانین ایران و مبنای حقوق آزادی قانونمند آن، نشریه حقوق اساسی، سال سوم، شماره پنجم، ۱۳۸۴.

حکیمی ها، سعید، سقط جنین، پزشکی قانونی، سال اول، ش ۷، ۱۳۷۴.

دیوسالار، نادر، سقط جنین، مجله علمی پزشکی قانونی، سال هشتم، ش ۲۶، ۱۳۸۱.

رستمی، سحر و همکاران، بررسی تطبیقی قوانین سقط جنین در کشورهای جهان، فصل نامه تاریخ پزشکی، سال پنجم، ش ۷، ۱۳۹۲.

سعید، خشونت در هندوستان (قاتلان دختران)، ۱۳۷۷.

ظفر قندی، نفیسه، و دیگران، رویکرد ها موجود درباره سقط القایی، دو ماه نامه علمی - پژوهشی، دانشور پزشکی، دانشگاه شاهد، سال هفتم، ش ۸۸، ۱۳۸۹.

عباسی، محمود و دیگران، شرایط تحقق سقط درمانی در پرتو مطالعات تطبیقی (مروری)، مجله پزشکی قانونی ایران، دوره ۲۱، ش ۲، ۱۳۹۴.

عنایت، حلیمه، مردانی، مرضیه، جهانی شدن و بحران مادری، پژوهشنامه تربیت تبلیغی، سال اول، پیش شماره ۲، ۱۳۹۱.

عباسی کلیمانی، عاطفه، سقط جنین ناشی از تجاوز به عنف، دو فصلنامه علمی- ترویجی و حقوق خانواده - ندای صادق- سال بیست و سوم، ش ۶۸، ۱۳۹۷.

فتح نژاد کاظمی، آریتا، و همکاران، ابعاد مختلف سقط جنین و سیاست های مرتبط با آن در جهان، مجله اخلاق پزشکی، دوره ۱۱، ش ۳۹، ۱۳۹۶.

فلاح نژاد، فاطمه، بررسی تطبیقی سقط جنین در قانون مجازات ایران و قانون مجازات روسیه، پژوهش نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال چهارم، ش ۲، ۱۳۹۲.

قماش، سعید، اسقاط عمدی جنین از دیدگاه اهل سنت، فصل نامه باوروی و ناباروری، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، ۱۳۸۴.

ملایوسفی، مجید، بررسی و نقد دیدگاه جودیت جارویس تامسون در دفاع از سقط جنین، فصل نامه علمی پژوهشی، دانشگاه قم، سال یازدهم، شماره ۲، بی تا.

موفقیان، ناصر، چشم انداز رفاه اجتماعی در جهان امروز، فصل نامه تأمین اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۱، بی تا.

مهاجرین، رضا، تولد اجباری یا مرگ اختیاری (بررسی تبعات جرم انگاری و جرم زدایی از سقط جنین)، دانشنامه حقوق و سیاست، ش ۱۰، ۱۳۷۸.

نوذریه فردوسی، محمد، سقط جنین در حقوق اسلامی و فمینیسم، کتاب زنان، سال هفتم، ش ۲۸، ۱۳۸۴.

نیکزاد، عباس، جور سرایی، سید غلامعلی، بررسی سقط جنین از دیدگاه فقهی، بابل، دانشگاه علوم پزشکی، ۱۳۹۳.

رساله و پایان نامه ها

اسلامی، سید حسن، رهیافت های اخلاقی به سقط جنین؛ یک بررسی موردی، قم، موسسه عالی ادیان و مذاهب، ۱۳۸۴.

سایمن، ترسیتا، خانواده در فلیپین تاریخچه و بررسی عوامل تأثیر گذار، ویرایش غلامرضا خاکساری، رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - مانیل، ۱۳۸۴

سروریان، سید محمد کمال، افول خانواده در آمریکا و انگلیس، ۱۳۸۸.

کبیری، زینب، بررسی انتقادی دیدگاه موج دوم فمینیستی درباره سقط جنین از منظر اخلاق اسلامی، قم، روابط عمومی دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، ۱۳۹۷.

گودولاگویتز، ماتیاس متسنر، نظام حقوقی آلمان، ۲۰۱۷.

نمازی فر، حسین و همکاران؛ بررسی حکم سقط جنین از دیدگاه فقه مذاهب اسلامی، ۱۳۹۰.